

مقاله پژوهشی

بررسی تطبیقی مفهوم خانه از دیدگاه کودکان دو شهر (شیراز و نوجین)

فهیمه عباسی^۱، طاهره نصر^{۲*}، کیوان محمدپور^۳

۱- واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

fahimehabbasi400@gmail.com

۲- واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران. (نویسنده مسئول)

Soha_nasr@yahoo.com

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

keyvan.mohammadpour@outlook.com

تاریخ پذیرش: [۱۴۰۱/۱۱/۴]

تاریخ دریافت: [۱۴۰۱/۵/۲۱]

چکیده

مفهوم خانه؛ مکانی فیزیکی نیست، بلکه تصویری ذهنی است. خانه پوسته‌ای است برای زندگی کردن و مکانی برای رسیدن به آرامش و آسایش است. خانه دارای دو بعد معنا و مفهوم است که این دو بعد باهم متفاوت هستند. بُعد معنای خانه؛ امری عینی و مکانی که انسان در آن زندگی می‌کند اما بعد مفهوم خانه امری ذهنی (تصور ذهنی) است؛ برای دستیابی به مفهوم خانه باید ذهن هر فرد در ارتباط با خانه را مورد تحلیل و بررسی قرار داد. در دنیای امروزی که به سرعت در حال تغییر است، مفهوم خانه به طور فزاینده‌ای برای بزرگسالان و هم برای کودکان پیچیده شده است. با ظهور جهانی شدن، شهرنشینی و پیشرفت‌های فناورانه، مفهوم سنتی خانه به عنوان مکانی ثابت و پایدار به چالش کشیده شده است. در نتیجه، نیاز روزافزونی به انجام تحقیقات در مورد مفهوم خانه برای کودکان برای درک بهتر اهمیت و تأثیر آن بر رشد آن‌ها وجود دارد. تحقیق در مورد مفهوم خانه برای کودکان می‌تواند عواملی را که به احساس خانه کمک می‌کنند و چگونگی تأثیر آن‌ها بر رفاه و رشد کودکان روشن کند. هدف نوشتار از این پژوهش؛ سنجش تطبیقی مفهوم خانه در میان کودکان ۹-۱۰ ساله دو شهر شیراز و نوجین است. روش تحقیق، به صورت تحلیل محتوا با استفاده از قیاس استدلالی ربایشی و گردآوری اطلاعات به صورت مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی و مقالات فارسی و لاتین و تحقیقات میدانی است؛ که با تحلیل و بررسی ۳۰ نمونه از نقاشی‌های کودکان این دو شهر، می‌توان به شباهت‌ها و تفاوت‌های تصویر ذهنی آن‌ها از مفهوم خانه دست یافت؛ که در نتیجه؛ از این بررسی و تحلیل شباهت‌ها و تفاوت‌ها می‌توان به تعدادی کد مفهومی دست یافت. از جمع‌بندی این کدهای مفهومی، می‌توان به مفهوم خانه از نظر کودکان این دو شهر، به مواردی شامل آرامش، راحتی، آسایش، امنیت و رفاه در خانه دست یافت.

واژگان کلیدی: مطالعات تطبیقی، مفهوم خانه، کودکان، شهر نوجین، شهر شیراز.

۱- مقدمه

خانه از لحاظ معنا و مفهوم باهم متفاوت است معنای خانه یک امر عینی و مکانی است که در آن آدمی سکنی می‌کند، اما مفهوم خانه یک امر ذهنی است که برای دستیابی به مفهوم خانه؛ باید ذهنیت هر فرد در ارتباط با خانه را موردسنجش و بررسی قرار گیرد. می‌توان گفت مفهوم خانه با تصویر ذهنی یا (ایماژ) ارتباط مستقیم دارد؛ که ذهن انسان یا (ایماژ) دارای مجموعه‌ای از توانایی‌های فکری است که شامل: تصورات، ادراک، تفکر، حافظه و... است. موضوع تصویر ذهنی نخستین بار به‌وسیله لینگ در سال ۱۹۶۰ مطرح شد و پس‌از آن دیگران نیز به این موضوع پرداخته و آن را تاندازه‌ای گسترش دادند. لینگ معتقد بود که تصویر ذهنی کلیتی از جهان فیزیک بیرونی فرد است که به‌وسیله وی مدیریت می‌شود (Lynch, 1960).

ذهن دربرگیرنده قدرت تصور و تشخیص و قدردانی است. از جهتی تصویر ذهنی، بازسازی دنیای فیزیکی دور از یک انسان در ذهن اوست. از سویی کودکان که موضوع مهمی در مطالعات محیطی در چند دهه گذشته بوده‌اند، به سبب قیاس ذهنی و عینی و جسمی متفاوتی که با بزرگسالان دارند می‌توانند تصویر ذهنی متفاوتی از فضاهای مسکونی خانه خود داشته باشند و همچنین تصویر ذهنی نقش مهمی را در رفتار کودکان در محیط بازی می‌کند. بدین ترتیب استخراج تصویر ذهنی کودکان درباره‌ی فضاهای خانه‌ی خودکار پژوهشی کم‌وبیش تازه و نوآورانه در زمینه گستره‌ی معماری است که به‌ویژه در ایران به آن کمتر پرداخته شده است. قابل ذکر است که در پژوهش‌های انجام‌گرفته در خارج از کشور ایران در حوزه تصاویر ذهنی کودکان، نمونه‌های بیشتری نسبت به ایران دیده می‌شود که خوشبختانه جنس محیطی دارند (Gunindi, 2012).

بررسی و مقایسه نقاشی‌های کودکان روشی مناسب برای دستیابی به ضمیر ناخودآگاه کودکان است که در آن می‌توان به هیجانانگیزش‌های درونی آن‌ها درباره‌ی مسائل محیط بیرونی دست‌یافت. نقاشی‌های کودکان را می‌توان نمونه‌ای از تصاویری دانست که در ذهن آن‌ها شکل‌گرفته است از این‌رو نقاشی‌ها به‌مثابه پنجره‌ی رو به دنیای درون، اندیشه‌ها و احساسات کودکان تلقی می‌شوند. یکی از روش‌های مناسب برای تحقیق روی کودکان استفاده از نقاشی‌های آن‌ها است. نقاشی‌ها با نمود دنیای درون آن‌ها و بازتابی از احساسات و عواطفشان است درواقع کودکان به دلیل اینکه ذهنی بازتر نسبت به بزرگسالان دارند می‌توانند از طریق نقاشی درک خود را از فضا و مکان به‌صورت حقیقی بیان کنند، در همین راستا طبق مطالعات انجام‌شده در زمینه مفهوم خانه و ارتباط تصویر ذهنی کودکان نسبت به خانه‌ی خود، هدف نوشتار از این پژوهش؛ بررسی مقایسه تطبیقی مفهوم خانه در میان کودکان ۹ الی ۱۰ ساله، دو شهر شیراز و نوجین است که با بررسی و مقایسه ۳۰ نمونه از نقاشی‌های کودکان در دو شهر مذکور، می‌توان به شباهت‌ها و تفاوت‌های تصویر ذهنی آن‌ها از مفهوم خانه دست‌یافت. پژوهش حاضر با روندی سؤال محور در پی حل این مسئله است که سؤال تحقیق چنین مطرح می‌گردد؛ چگونه می‌توان به مفهوم خانه در میان کودکان دو شهر شیراز نوجین دست‌یافت؟ به نظر می‌رسد این پژوهش درصدد آن است که با بررسی و مقایسه تصویر ذهنی (نقاشی‌ها) کودکان در دو شهر شیراز و نوجین در قالب مفهوم خانه، به تفاوت‌ها و شباهت‌های هریک کودکان به مفهوم خانه دست‌یابد.

۲- مرور مبانی نظری و پیشینه

الف) مفهوم خانه: «آدمی پیش از افکنده شدن به جهان در گهواره خانه نهاده شده است». پس خانه ابتدایی‌ترین نقطه شروع انسان و درک فیزیکی از جهان پیرامون است. کلمه خانه از نظر معنا و مفهوم باهم دارای تفاوت است، در فلسفه آورده شده «فهمیدن معنای یک‌لفظ غیر از تصور داشتن از یک مفهوم است، خیلی فرق است بین معنا و مفهوم». معنای خانه در ارتباط با میان لفظ و سمای به لفظ آن طرح می‌شود اما مفهوم خانه در ارتباط میان صوت ذهنی، تصور ذهنی از آن و مصداق تحقق می‌یابد، معنای خانه یک امر عینی و مکانی است که افراد یک خانواده در آن زندگی می‌کنند، اما مفهوم خانه یک امر ذهنی (تصور ذهنی) است که این امر در ذهن افراد نسبت به مفهوم خانه شکل می‌گیرد (اخترکاو، دیواندری و اشراقی، ۱۳۹۵).

سابقه پرداختن به موضوع خانه، به میزان سابقه زیستن است، لیکن توجه به امر سکونت در دوران بعد از مدرن، به واسطه‌ی عدم پاسخگویی محیط خانه بر تمامی جنبه‌های زندگی، افزایش یافت و در پی آن بررسی‌های پدیدارشناسی دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ میلادی سبب گردید که جریانی بین‌رشته‌ای مختلف در حوزه مطالعات خانه شکل گیرد (Rapoport, 1969, Cooper, 1974).

کولرکوپرمارکوس، «خانه به‌عنوان نماد خویشتن است» را مطرح کرد (Cooper, 1974). همچنین اپلیارد بر اساس مدل نیازهای مازلو ادعا نمود که خانه، آرامش روانی و نیازهای اجتماعی انسان را نیز تأمین می‌نماید (Applyeyard, 1979). شواهد فزاینده‌ای مبنی بر تأثیر مسکن بی‌کیفیت بر سلامت روان انسان وجود دارد که نشان می‌دهد؛ مسکن بی‌کیفیت، فارغ از ویژگی اجتماعی-جمعیت‌شناختی مانند طبقه، جنسیت، سن و قومیت، به‌خودی‌خود ممکن است باعث عدم سلامت روان فرد شود (Ellaway & Macintyre, 2004).

در دهه‌های ۱۹۸۰ میلادی، مطالعات در حیطه‌ی معنای خانه به‌ویژه در حوزه‌ی روانشناسی ادامه یافت از جمله می‌توان به پژوهش توگنولی اشاره داشت که در پی آن پنج مشخصه برای خانه معرفی شد (مرکزیت، تداوم، خلوت، تجلی خویشتن «هویت شخصی» و روابط اجتماعی) وی تأکید داشت این پنج مشخصه تمایز بین مفهوم خانه و معنای خانه ایجاد می‌نماید (Tognoli, 1987).

هایدگر از نادر فیلسوفانی است که توجه خاصی به مفهوم واقعی و چیستی خانه دارد. او در ضمن اشاره به مفهوم مسکن در زبان آلمانی، چنین نتیجه می‌گیرد که در زبان آلمانی «ساختن» به معنای «پروراندن» و سکونت نیز است او از سکونتگاه‌های فعلی انتقاد می‌کند و معتقد است که معنای دقیق فعل پروراندن (ساختن) یعنی سکون گزیدن از دست‌رفته است. هایدگر در تلاش خود برای توجیه چیستی خانه و سکونت است و اشاره می‌کند که خانه به معنای خوشحال بودن، در آرامش بودن و در صلح و صفا زیستن است. از نظر وی سکونت خود نشانه روشن و بارز وجود است، وجودی که انسان در نسبت به آن فانی است. وی تفکر و تصویر ذهنی را امری ضروری در پدیده سکونت و خانه می‌یابد و می‌گوید: سکونت کردن حاصل اندیشیدن و ساختن است. تعریف خانه از دیدگاه (تادائو آندو) از میان فضاهای پیرامون، خانه بلافصل‌ترین فضای مرتبط با آدمی است. به‌طور روزمره از او تأثیر می‌گیرد و بر او تأثیر می‌گذارد، اولین فضایی که آدمی احساس تعلق فضایی را در آن تجربه می‌کند. از دیدگاه فرانسیس بیکن؛ خانه‌ها برای زیستن است نه برای نگرستن، بنابراین کاربردشان مهم‌تر از شکل ظاهری‌شان است مگر آنکه هر دو نکته در یک خانه جمع شده باشد (براتی، ۱۳۸۲).

مفهوم عام خانه یا بودن انسان در زمین و محیط متناسب با آن، پاسخ‌های معمارانه گوناگونی در اندیشه سنت و مدرن داشته است. با این وجود تا این زمان، شناخت چیستی سکونت و معنای خاص آرامش آن، همچنان از چالش‌های نظری در حوزه‌ی ارتباط انسان و محیط بوده است. همه انسان‌ها با هر نوع تلقی و با وجود اختلاف مراتب و روش، در پی سکونت و آرامش راستین‌اند، از آنجاکه خاستگاه سکونت، اساساً مقوله‌ای درونی و متعلق ذهن انسانی است. بنابراین مفهوم خانه ارتباط مستقیمی با ذهن یا تصویر ذهنی انسان از خانه دارد (طاهری، ۱۳۹۲).

ب) بررسی ذهن و تصویر ذهنی: ذهن، مجموعه‌ای از توانایی‌های فکری است که شامل هوشیاری، تصورات، ادراک، تفکر، قضاوت و زبان و حافظه است و معمولاً آن را وجود توانایی‌های هوشیار بودن و اندیشه تعریف می‌کنند. ذهن دربرگیرنده قدرت تصور، تشخیص و قدردانی است و مسئولیت پردازش احساسات و عواطف را بر عهده دارد که منجر به عملکرد و نوع رفتار فرد می‌شود (حسن‌زاده، ۱۳۸۴).

از دیدگاه افلاطون، ذهن موضوع ماده را در جریان روح و ارتباط آن با ذهن بیان کرد و آن را فناپذیر می‌دانست. ذهن جایی است که ادراک و حواس و پدیده فکری در حال تغییر هستند. روانشناسان به این باورند که عملکردهای فکری مثل منطبق و حافظه ذهن را تشکیل می‌دهد. به گفته وینستون چرچیل، فعالیت‌های ذهن بسیار گسترده و از کارکرد و فعالیت‌های زیاد و متنوعی برخوردار است. هرکس دنیای خویش را بر اساس فکر و ذهن خود می‌آفریند (فرهودیان، ۱۳۸۲).

تعریف تصویر ذهنی: موضوع تصویر ذهنی نخستین بار به وسیله لینچ در سال ۱۹۶۰ مطرح شد و پس از آن دیگران نیز به این موضوع پرداخته و آن را تا اندازه‌ای گسترش دادند. لینچ معتقد بود که تصویر ذهنی کلیتی از جهان فیزیک بیرونی فرد است که به وسیله وی مدیریت می‌شود (Lynch, 1960).

ایماژ (تصویر ذهنی): ایماژ^۱ در لغت‌نامه معین به معانی (انگاره؛ تصویر ذهنی، تصور) است. ایماژ یعنی تصویر یا صورت ذهنی یک پدیده است که توسط قوه تخیل خلق می‌گردد. ایماژ می‌تواند به شکل بازآفرینی یک شیء بدون حضور آن در ذهن و یا خلق و ترکیب‌شده چند تصویر به وسیله قدرت ترکیب قوه خیال در ذهن نقش ببندد (صرامی و فهیمی‌فر، ۱۳۹۷). بدیهی است که یک ایماژ، به سادگی سطحی فضایی است که شیوه‌ای را برای کنار هم قرار دادن فرآیندها و توالی وجودهای زیر بنایی آن می‌گشاید. ایماژ تکراری ایجاد می‌کند که در تصویر به مثابه‌ی نتیجه‌ای از یک فرآیند بازنمایی می‌شود و استنباط بخشی از آن، درگرو توانایی ما برای درک و دریافت آن فرآیند استوار است. تصویر ساخته شده‌ای است که مرتبه‌ای از ایماژ از خلال آن قابل ادراک شده است (صرامی و فهیمی‌فر، ۱۳۹۷). چندان آشکار نیست اما تأثیر حضور ایماژ در علم و هنر تا جایی است که می‌توان اثبات کرد که جهان تحت سلطه-ی پی انگاره‌هاست؛ به عبارت دیگر، این ایماژ است که جهان را برای ما آشکار می‌کند (Alloa, 2005).

تصویر ذهنی^۲: بازسازی دنیای دور از یک انسان در ذهن او است. این عمل در بیشتر موارد، شامل تجربه درک یک شیء، رویداد یا صحنه است که در واقعیت قابل حس نیست. در برخی شرایط، تصویر ذهنی می‌تواند اثری مشابه تجربی واقعی داشته باشد. طبیعت این تجربه‌ها، چیزی که آن‌ها را امکان‌پذیر می‌سازد و عملکرد آن‌ها مدت زیادی در فلسفه، روانشناسی، علوم شناختی و اخیراً علوم اعصاب مورد بحث و پژوهش بوده است. بیشتر بررسی‌های فلسفی و علمی روی تصویر ذهنی بصری تمرکز دارد؛ ولی تصویر ذهنی می‌تواند شامل اطلاعات از هر منبع ورودی حسی از جمله تصویر شامه‌ای و تصویر سمعی باشد. فیلسوفانی مانند جرج بارکلی و دیوید هیوم و برخی روانشناسان تجربی، از جمله ویلیام وونت و ویلیام جیمز ایده‌ها را عموماً تصویر ذهنی در نظر می‌گرفتند. امروزه اعتقاد گسترده‌ای وجود دارد که بیشتر عملکردهای ذهنی به عنوان مدل‌های ذهنی نقش مهمی در حافظه و تفکر ایفا می‌کنند. ویلیام برانت استفاده عملی از عبارت «تصویر ذهنی» را تا سخنرانی جان تیندال در سال ۱۸۷۰ با عنوان استفاده علمی از «تصویرسازی» ردیابی کرده است. به گفته استیون پینکر، روانشناس و دانشمند علوم شناختی، تجربیات ما از جهان پیرامون در ذهنمان به صورت تصویر ذهنی بازسازی می‌شود. در ادامه می‌توان تصویرهای ذهنی را در کنار یکدیگر قرارداد و یا باهم مقایسه کرد و یا تصویرهایی کاملاً تازه ساخت. تصویر ذهنی به ما اجازه می‌دهد که با رابطه سازی میان توالی‌های مناسب از تصاویر ذهنی، نظریه‌های قابل استفاده‌ای درباره نحوه عملکرد جهان در سرها شکل گیرد (مهدی بیرقدار، ۱۳۸۲). لوئیس تینن بر این باور است که خلق آثار هنری راه مستقیمی برای دستیابی به حافظه هیجانی فراهم می‌آورد و حس زیباشناختی و هیجان، ریشه در تقلید ناخودآگاه دارد (Tinnen, 1990). تصویر ذهن به مثابه آینه طبیعت، به عقیده‌ی رورتی، مفهومی از فلسفه است که در آن ذهن به مثابه یک آینه عمل می‌کند که از فلسفه دکارت آغاز شد و ناب‌ترین آن را در کانت می‌بینیم. مطابق دیدگاه رورتی «قبل از دکارت «ذهن» بیشتر به معنی «عقل» بود در واقع ذهن دکارتی جایگزین عقل ارسطویی که کلیات را درک می‌کند، شده است». رورتی در مورد این رویکرد جدید دکارتی به جهان می‌گوید که در دوره‌ی مدرن با ابداع ذهن توسط دکارت، مسئله رابطه‌ی بین تجربه‌ها و جهان مطرح شد و در نتیجه بین جهان و ذهن، تمایز و شکاف بنیادی به وجود آمد. ما در این مدل، به نوعی داخل ذهن محبوس شده‌ایم و تنها از طریق تصورات و بازنمایی‌های ذهنی با جهان ارتباط برقرار می‌کنیم. رورتی به این دلیل چنین مدلی را مدل بازنمایی می‌نامد (سلیمانی و سیف، ۱۳۹۵).

عنصر زمان در تصویر ذهنی از مکان: از آنجاکه زمان و مکان به صورت متداخل و هم‌زمان تجربه می‌شوند درک و تصور آن‌ها به طرز غیرقابل‌باوری تفکیک‌ناپذیر است. در واقع زمان به صورت نظم متوالی مکان به هنگام حرکت در مکان تصور می‌شود. از طرف دیگر

1. Image

2. Mental Imag

پیوستگی فضایی در مکان، به صورت یک‌رشته تجربه حسی سازمان‌یافته در زمان و روابط فضایی که از طریق زمان حرکت از یک مکان به مکان دیگر حاصل می‌شود، به دست می‌آید. ما وقتی فضا را حس می‌کنیم که مکانمان را در خلأ زمان تغییر دهیم. همچنان که در زمان امکان حرکت کنیم، درک ما از این دو عامل نیز به طور مداوم تغییر می‌کند؛ یعنی به هنگام تصور کردن جهان اطرافمان به دنبال این تغییر ذهنی هستیم و در جستجوی مشاهده تنوع هستیم (زینلیان و کلاترزاده، ۱۳۹۴).

ج) روانشناسی نقاشی (تصویر ذهنی) کودکان: نقاشی‌ها کودکان را می‌توان نمونه‌ای از تصاویر ذهنی دانست که در ذهن آن‌ها شکل گرفته است. از این رو نقاشی‌ها به مثابه پنجره‌ای روبه دنیای درون، اندیشه‌ها و احساسات کودکان تلقی می‌شود. یکی از روش‌های مناسب برای تحقیق روی کودکان استفاده از نقاشی است. نقاشی باز نمود دنیای درون آن‌ها و بازتابی از احساسات و عواطفشان است زیرا فعالیت لذت‌بخش و مبتنی بر مشارکت است. در واقع کودکان از طریق نقاشی درک خود را از فضا و مکان و زمان بیان می‌کنند. نقاشی‌ها بر اساس تجربه زیستی‌شان است و از طریق آن‌ها نوعی ارتباط روحی با دیگران برقرار می‌کنند و غیرمستقیم به بیان آرزوها و تمایل خود می‌پردازند. لذا فن نقاشی روشی برای دستیابی به ضمیر ناخودآگاه کودکان محسوب می‌شود که موجب تصویرسازی نگرش‌ها و ارزشیابی برداشت‌های آن‌ها از محیط می‌شود (بیلابری و البرزی، ۱۳۹۵). بازارا، در پژوهشی با عنوان «نقاشی کودکان درباره‌ی محیط پیرامونی» بیان می‌کند که نقاشی کودکان منبع مناسبی برای ارزیابی برداشت‌های محیطی کودکان و دستیابی به داده‌های اولیه برای بازتعریف فضای که دانش آموزان در آن قرار دارند است (Barraza, 1999). چرنی و همکاران (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان «نقاشی کودکان، آینه‌ای روبه ذهن آن‌ها» اظهار می‌دارند که نقاشی روش مناسبی برای دستیابی به ضمیر ناخودآگاه کودکان است که در آن می‌توان به هیجانات و نگرش‌های درونی آن‌ها درباره‌ی مسائل و محیط بیرونی دست‌یافت (Cherney, Seiwert, Dickey & Flichtbeil, 2006). طبق مطالعات در زمینه مفهوم خانه و امر ذهنی بودن مفهوم خانه، ما برای دستیابی به مفهوم خانه می‌توانیم ذهن افراد را اسکن کنیم. همان‌طور که گفته شد، نقاشی‌های کودکان می‌توانند بیانگر حالات روحی و احساسی کودکان باشد در نتیجه نقاشی کودکان می‌توانند مفاهیم مختلفی داشته باشد که در این پژوهش طبق بررسی و تحلیل نقاشی کودکان می‌توان به مفهوم خانه از نظر کودکان پی برد.

۳- روش‌شناسی

در پژوهش حاضر، روش تحقیق به صورت تحلیل محتوا با استفاده از قیاس استدلال ربایشی و روش گردآوری اطلاعات به صورت مطالعات کتابخانه‌ای و اسناد، مقالات معتبر و تحقیقات میدانی (نقاشی‌ها) است. در نتیجه با بررسی نمونه‌گیری‌ها (نقاشی‌ها) در راستای موضوع تصویر ذهنی کودکان ۹ الی ۱۰ ساله از مفهوم خانه، در دو شهر متفاوت شیراز و نوجین، به مقایسه و بررسی آن‌ها باهم پرداخته می‌شود.

۳-۱- معرفی نمونه مورد مطالعه

نمونه مورد مطالعه تحقیق، نقاشی‌های کودکان ۹ تا ۱۰ ساله شهر نوجین و شهر شیراز از فضاهای خانه‌های خود است. در ادامه موضوع برای انجام نقاشی کودکان چنین مطرح شد؛ یک فضای خانه خود که به آن علاقه‌مند هستید را (بارنگ آمیزی کامل نقاشی کنید. همچنین در جدول شماره ۱، نمونه‌های از نقاشی‌ها در رأس موضوع مربوطه تدوین گردیده است. طبق این دسته‌بندی فضاهای خانه برای هر دو شهر بر اساس نوع آن به سه دسته (فضای اتاق خواب، فضای پذیرایی، فضای آشپزخانه) تفکیک شده است.

جدول ۱. نمونه‌های از تصاویر ذهنی کودکان ۹_۱۰ ساله از مفهوم خانه دو شهر نوجین و شیراز (مآخذ: نگارنده)

نمونه‌های از نقاشی‌های (تصویر ذهنی) کودکان ۹ الی ۱۰ ساله شهر نوجین و شیراز

نقاشی‌های کودکان شهر شیراز

نقاشی‌های کودکان شهر نوجین

تصویر ۲. فضای اتاق خواب

تصویر ۱. فضای اتاق خواب

تصویر ۴. فضای پذیرایی

تصویر ۳. فضای پذیرایی

تصویر ۶. فضای آشپزخانه

تصویر ۵. فضای آشپزخانه

۲-۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها

طبق تحلیل و بررسی، نقاشی‌های کودکان ۹ الی ۱۰ ساله شهر نوجین و مقایسه آن‌ها باهم؛ که ابتدای تحلیل با تفکیک فضاهای (آشپزخانه، پذیرایی، اتاق خواب) صورت گرفته بود و سپس تفاوت‌ها و شباهت‌های فضاهای خانه شهر نوجین به صورت جداگانه در جدول شماره (۲) دسته‌بندی شده است.

جدول ۲. دسته‌بندی تفاوت‌ها و شباهت‌های تصاویر ذهنی کودکان شهر نوجین (مأخذ: نگارنده)

تفاوت و شباهت‌های نقاشی‌های (تصاویر ذهنی) کودکان ۹ الی ۱۰ ساله شهر نوجین

شباهت‌ها		تفاوت‌ها	
فضای اتاق خواب	فضای پذیرایی	فضای آشپزخانه	فضای اتاق خواب
فضای پذیرایی	فضای پذیرایی	فضای پذیرایی	فضای پذیرایی
توجه به جزئیات	توجه به مرکزیت فضا	توجه به مرکزیت فضا	توجه به مرکزیت فضا
تخت خواب	توجه به مرکزیت فضا	توجه به مرکزیت فضا	توجه به مرکزیت فضا
طراحی اسپلینت	طراحی پرچم ایران	طراحی کشتو	طراحی پرده با
طراحی لامپ	دو بعدی بودن فضا	توجه به قرنیز	ترکیب دونگ
طراحی دراور	طراحی اسپلینت	توجه به وسایل کار	زاویه دید
طراحی کمد دیواری	طراحی ساعت	طراحی اجاق گاز	سه بعدی بودن فضا
توجه به نظم فضایی	دیواری	طراحی هود رنگی	گل و گلدان
توجه به جزئیات	توجه به نظم فضایی	تقسیمات کابیت بالا و پایین	نوع مبلمان (کاکتوس)
مبلمان	توجه به جزئیات	مبلمان	نوع مبلمان (پشتی و سستی)
طراحی ساعت	مبلمان	پرداختن به جزئیات	زیرانداز
دیواری	توجه به کف سازی	وسایل‌های آشپزخانه	طراحی بالکن
طراحی درب ورودی	طراحی درب لوله	طراحی میز و صندلی	برای فضای
طراحی قاب عکس	بخاری	صبحانه خوری	پذیرایی
تقسیم‌بندی کمد	طراحی پنجره (توجه)	طراحی میز کار	طراحی درب
دیواری برای نظم	به جزئیات پنجره	طراحی	طراحی پرده
بخشیدن به کمد	توجه به فرم چیدمان	لوازم التحریر	زاویه دید
طراحی فرش (توجه)	توجه به نقوش	طراحی	طراحی
به جزئیات فرش	هندسی (دایره، مثلث، لوزی و...)	قاب‌های	قاب‌های
توجه به تعادل و	توجه به تعادل و	تفاوت	تفاوت
توازن در رنگ‌بندی	استفاده از نقوش	سه بعدی بودن	سه بعدی بودن
فضا	گیاهی در جزئیات	فضا	فضا
توجه به دیوارها			
			سبز
			توجه به انواع
			حبوبات در
			شیشه‌ها

بر اساس نتایج تحلیل و بررسی، نقاشی‌های کودکان ۹ الی ۱۰ ساله شهر شیراز و مقایسه آن‌ها باهم؛ که ابتدای تحلیل با تفکیک فضاهای (آشپزخانه، پذیرایی، اتاق خواب) صورت گرفته و سپس تفاوت‌ها و شباهت‌های فضاهای خانه شهر شیراز به صورت جداگانه در جدول شماره (۳) تدوین گردیده است.

جدول ۳. دسته‌بندی تفاوت‌ها و شباهت‌های تصاویر ذهنی کودکان شهر شیراز (مآخذ: نگارنده)

تفاوت و شباهت‌های نقاشی‌های (تصاویر ذهنی) کودکان ۹ الی ۱۰ ساله شهر شیراز					
شباهت‌ها			تفاوت‌ها		
فضای اتاق خواب	فضای پذیرایی	فضای آشپزخانه	فضای اتاق خواب	فضای پذیرایی	فضای آشپزخانه
توجه به جزئیات	طراحی تلویزیون	عدم تنوع رنگی	طراحی انسان	طراحی منظره	ترکیب‌بندی
تخت خواب	توجه به مرکزیت	دو بعدی دیدن	طراحی پرده با	پشت پنجره	دورنگ مجزا برای
توجه به نورپردازی	فضا	فضا	ترکیب دورنگ	طراحی شوماز	کابینت
طراحی کشوی	سه بعدی بودن	طراحی کشو	زاویه دید	طراحی پنکه	رنگ نکردن
طراحی کمد دیواری	فضا	توجه کف سازی	سه بعدی بودن	سقفی	طراحی
توجه به نظم فضایی	توجه به نظم	طراحی اجاق گاز	فضا	توجه به تلویزیون	توجه به زاویه
توجه به جزئیات	فضایی	طراحی	توجه به کمد	توجه به پنکه	دید
مبلمان	توجه به کف	ظرف‌شویی	دیواری	سقفی	استفاده از
طراحی ساعت	سازی	تقسیمات کابینت	توجه به کف	توجه به	رنگ‌های گرم و
دیواری	طراحی پنجره	بالا و پایین	سازی	نورپردازی سقف	رنگ سفید
طراحی قاب عکس	توجه به جزئیات	توجه به سادگی	تنوع رنگی	توجه به طراحی	طراحی گل و
طراحی فرش (توجه	پنجره)	در فضا	طراحی میز کار	فرم سقف	گلدان
به جزئیات فرش)	توجه به فرم	توجه به نظم	طراحی	توجه به نوع	طراحی لوله هود
توجه به تعادل و	چیدمان	فضایی	لوازم‌التحریر	مبلمان	توجه به کف
توازن در رنگ‌بندی	توجه به نقوش	عدم توجه به	طراحی باکس	طراحی باکس	سازی
فضا	هندسی (دایره،	فعالیت در فضا	کتاب، روی دیوار	روی دیوار	توجه به
توجه به دیوارها	مثلث، لوزی و...)	طراحی سطل	طراحی لپ‌تاپ	استفاده از وسایل	نورپردازی سقف
توجه به رنگ	تنوع رنگی	آشغال	طراحی قاب	دکوری	طراحی ماشین
صورتی	طراحی مبلمان		پنجره	نصب تلویزیون بر	لباسشویی
	ساده		طراحی میله	روی دیوار	طراحی جاذرفی
	طراحی فرش ساده		سرپرده		و گیره استکانی
	توجه به جزئیات				طراحی
	سقف				کابینت‌های بالا و
	زاویه دید				پایین و کشوها

۴- یافته‌ها

سپس بر اساس تحلیل و بررسی‌های انجام‌شده بر روی جامعه آماری تحقیق و دستیابی به شباهت‌ها و تفاوت‌های تصاویر ذهنی کودکان ۹ الی ۱۰ ساله از مفهوم خانه در دو شهر نوجین و شیراز، یافته‌های پژوهش؛ نشان می‌دهد که از این بررسی‌ها، تعدادی کد مفهومی‌های استخراج‌شده از شباهت‌ها و تفاوت‌های تصاویر ذهنی کودکان حاصل شده است که می‌تواند نشانگر مفهوم خانه در بین این کودکان گردد که در جداول شماره (۴) و (۵) گنجانده شده است.

جدول ۴. دسته‌بندی تفاوت‌ها و شباهت‌های نقاشی‌های کودکان ۹ الی ۱۰ ساله دو شهر نوجین و شیراز (مآخذ: نگارنده)

تفاوت‌ها و شباهت‌های نقاشی‌های کودکان ۹ الی ۱۰ ساله دو شهر نوجین و شیراز

تفاوت‌ها	شباهت‌ها
تنوع رنگی - نوع چیدمان مبلمان - تفاوت در نوع مبلمان - توجه به ابعاد فضایی - توجه به جزئیات مبلمان - توجه به سادگی در فضا - استفاده از ترکیب‌بندی دورنگ گرم و سفید - تنوع در مبلمان - کاربرد رنگ مختص هر فضا - استفاده از نقوش گیاهی و هندسی در قاب‌ها - طراحی هود بارنگ‌های متنوع - در نظر گرفتن بالکن برای فضای - طراحی درب ورودی - طراحی پنجره برای برخی فضاها - طراحی پرچم ایران - طراحی باکس تلویزیون بر روی دیوار - توجه به قرنیزها - طراحی وسایل کار در اتاق‌خواب - طراحی مبلمان ساده - طراحی باکس کتاب بر روی دیوار - طراحی فرم سقف - استفاده از وسایل دکوری - عدم طراحی انسان در فضا - تفاوت در زاویه دید (سه‌بعدی یا دوبعدی بودن فضاها) و زاویه دید پرنده یا دید ناظر - توجه به نوع نگرش و فرهنگ هر شهر در فضا.	طراحی مثلث کار، طراحی کابینت بالا و پایین - فضای خانه را در یک بعد مربعی دیدن، طراحی ساعت دیواری در برخی از فضاها - توجه به کف سازی - توجه به نورپردازی - طراحی فرش - طراحی پرده‌ها با ترکیب‌بندی دورنگ یا نقوش ساده - توجه به دیوارها - توجه به فضای سبز در برخی از فضاها - گل و گلدان در برخی از فضا - توجه به نظم فضایی - توجه به نوع فعالیت هر فرد - توجه به مبلمان کاربردی - طراحی کشوی در اتاق‌خواب‌ها - طراحی کمد دیواری - توجه به نیازهای هر فرد در فضا.

جدول ۵. کدهای مفهومی استخراج‌شده از شباهت‌ها و تفاوت‌های تصاویر ذهنی کودکان دو شهر (مآخذ: نگارنده)

کدهای مفهومی استخراج‌شده از شباهت‌ها و تفاوت‌های تصاویر ذهنی کودکان دو شهر نوجین و شیراز

کدهای مفهومی استخراج‌شده	شباهت‌ها و تفاوت‌ها
توجه به فرهنگ و سنت ساکنان	تنوع رنگی - نوع چیدمان مبلمان - تفاوت در نوع مبلمان - توجه به جزئیات مبلمان - توجه به پرچم ایران
توجه به حس سرزندگی و نشاط در فضا	گل و گلدان در برخی فضاها - کاربرد رنگ مختص هر فضا - توجه به مبلمان کاربردی
توجه به زیباشناختی در فضا	توجه به سادگی در فضا - استفاده از وسایل دکوری - توجه به زاویه دید پرنده و دید ناظر - طراحی فرم سقف - تنوع گل و گیاه - طراحی پرده‌ها با ترکیب‌بندی رنگ یا نقوش ساده - استفاده از قاب‌ها بر روی دیوارها با نقوش هندسی و نقوش گیاهی - توجه به قرنیز
توجه به عملکرد در فضا	طراحی باکس کتاب - توجه به تلویزیون بر روی دیوار - طراحی پنجره برای برخی فضاها
توجه به ایمنی و امنیت در فضا	توجه به دیوارها - سه‌بعدی یا دوبعدی بودن فضا - توجه به ابعاد فضایی
توجه به سادگی و بی‌آلایشی در فضا	توجه به ترکیب‌بندی دورنگ گرم و سفید - عدم طراحی انسان در فضا - طراحی مبلمان ساده - توجه به نوع نگرش و فرهنگ هر شهر در فضا
توجه به عنصر زمان در مکان	طراحی ساعت دیواری
توجه به مرکزیت گرابی	توجه به مرکزیت گرابی در فضای پذیرایی

گل و گلدان _ طراحی فضای سبز_ توجه به نقوش گیاهی در جزئیات مبلمان	توجه به ارتباط انسان با فضای سبز
نوع چیدمان مبلمان _ تفاوت در نوع مبلمان _ طراحی باکس کتاب _ طراحی باکس تلویزیون بر روی دیوار _ طراحی کشوی _ طراحی کمد دیواری	توجه به نظم و هماهنگی در فضا
طراحی میز کار _ مبلمان فضا _ باکس کتاب _ باکس تلویزیون	توجه به تجهیزات و امکانات رفاهی در فضا
طراحی اسپلیت _ طراحی شوفاژ _ طراحی وسایل کار در اتاق خواب	توجه به سیستم سرمایش و گرمایش در فضا
کاربرد رنگ سبز برای آشپزخانه _ رنگ صورتی برای اتاق خواب دخترها _ رنگ‌های گرم برای فضای پذیرایی _ تنوع رنگی در برخی فضاها	توجه به کاربرد رنگ‌ها در مکان
طراحی مثلث کار آشپزخانه _ توجه به نوع فعالیت هر فرد _ توجه به نیازهای هر فرد _ توجه به تلویزیون	توجه به نوع و ارتباط فعالیت در فضا
طراحی پنجره _ طراحی درب لوله بخاری _ لوله هود _ ابعاد پنجره	توجه به سیستم تهویه مطبوع
نوع چیدمان در فضای پذیرایی _ توجه به تلویزیون _ در نظر گرفتن بالکن در فضا _ توجه به نوع فعالیت هر فرد در فضا	توجه به اجتماع پذیری در فضا
ترکیب بندی دورنگ متفاوت در فضا _ استفاده هم‌زمان نقوش گیاهی و هندسی در جزئیات مبلمان	توجه به تعادل و توازن در فضا
تفاوت در زاویه دید _ فضای خانه را در یک بعد مربعی دیدن	توجه به ابعاد و تناسبات انسانی
طراحی نوع پوشش انسان‌ها در فضا _ گل و گیاه‌های خاص _ طراحی پرده _ ابعاد پنجره	توجه به اقلیم هر منطقه
نوع چیدمان _ فرم مبلمان _ طراحی پرده _ استفاده از گل و گیاه _ توجه به فعالیت در فضا	توجه به نگرش و افکار در محیط
طراحی درب _ جداسازی هر فضا از هم (حیاط و فضای داخلی	توجه به حریم و قلمرو مکانی
مبلمان _ نورپردازی _ ارتفاع _ سقف _ قرنیز _ کف سازی _ رنگ آمیزی _ گل و گیاه _ وسایل جانبی	توجه به عناصر فضایی

کاربردی و...

۵- بحث و نتیجه گیری

خانه یک مجموعه غنی از مفاهیم فرهنگی، جمعیتی و روانی در حال تکامل است که ما را به ساختار فیزیکی متصل می‌کند. کلمه خانه دارای دو بعد معنایی و مفهومی است که در این تحقیق به بعد مفهومی خانه پرداخته شده است. بر اساس مطالعات، تحلیل و بررسی‌های انجام شده بر روی نمونه‌هایی از نقاشی‌های کودکان شهرهای نوجین و شیراز؛ دستیابی به تفاوت‌ها، شباهت‌ها و همچنین استخراج کد مفهومی‌ها از این دو شهر، دریافتیم که مفهوم خانه در نظر کودکان به شرح مفاهیم زیر است؛ ایمنی، امنیت، راحتی، آسایش، فرهنگ و سنت، چیدمان مبلمان، حریم و قلمرو، سلسله‌مراتب، ارتباط انسان با فضای سبز، سادگی و بی‌آلایشی، رنگ و نور، تهویه مناسب، توجه به عنصر زمان در مکان، توجه به نظم و هماهنگی در فضا، امکانات رفاهی در فضا، توجه به اجتماع‌پذیری، توجه به ابعاد و تناسبات انسانی، توجه به اقلیم هر منطقه، توجه به نگرش و افکار در محیط، توجه به عناصر فضایی، توجه به تعادل و توازن در فضا. در نتیجه؛ در یک جمع‌بندی کلی مفهوم خانه از نظر کودکان؛ خانه علاوه بر راحتی و آرامش، یک مکان مقدس برای هر انسان و نماد کهن‌الگوهای درونی وی است که با توجه به این امر خانه باید پاسخگوی تمامی نیازهای انسانی باشد.

۶- منابع

- ۱- اخترکاو، مهدی؛ دیواندری، جواد؛ و اشراقی، شادی (۱۳۹۵). خانه از مفهوم تا معنا. چهارمین کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری، تهران.
- ۲- براتی، ناصر (۱۳۸۲). بازشناسی مفهوم خانه در زبان فارسی و فرهنگ ایرانی. فصلنامه فرهنگستان هنر، ۸، ۲۴-۵۵.
- ۳- بیلابری، سیمین؛ و البرزی، فریبا (۱۳۹۵). بررسی شاهکارهای ارتقاء فضای معماری مدرسه با توجه به دیدگاه دانش‌آموزان از نگاه نقاشی‌های آن‌ها. نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۷(۱۱)، ۴۱-۵۷. doi:10.30475/isau.2017.62016
- ۴- حسن‌زاده، سعید (۱۳۸۴). تئوری ذهن در کودکان ناشنوا، نشریه کودکان استثنایی. پژوهش در حیطه کودکان استثنایی ۱۶(۲)، ۱۴۳-۱۶۴.
- ۵- زینلیان، مریم؛ و کلاتر زاده، محمد مهدی (۱۳۹۴). بررسی متقابل ساختار ذهنی عنصر تخیل در فضای معماری و سینما، اولین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، یزد.
- ۶- سلیمانی، نبی‌اله؛ و سیف، سید مسعود (۱۳۹۵). ذهن به مثابه آینه طبیعت: اندیشه دکارتی در بوت‌نقد رورتی. جستارهای فلسفی، ۱۲(۲۹)، ۱۳۲-۹۵.
- ۷- صرامی، عارفه؛ و فهیمی‌فر، اصغر (۱۳۹۷). تصویر، ایماژ (پی‌ان‌گاره) و ادراک‌بصری. نشریه هنرهای تجسمی، ۲۳(۲)، ۱۲-۵.
- ۸- طاهری، جعفر (۱۳۹۲). بازاندیشی مفهوم سکونت در معماری. دوفصلنامه معماری ایرانی، ۱(۴)، ۲۲-۵.
- ۹- فرهودیان، علی (۱۳۸۲). مکانیسم‌های اصلی نظریه ذهن. تازه‌های علوم شناختی، ۵(۳)، ۸۸-۸۹.
- ۱۰- مهدی بیرقدار، راضیه (۱۳۸۲). ذهن یک محاسبه‌گر. تازه‌های علوم شناختی، ۵(۱)، ۷۱-۷۳.
- 11- Barraza, L. (1999). Children's drawings about the environment. *Environmental education research*, 5(1), 49-66. doi:10.1080/1350462990050103
- 12- Cherney, I. D., Seiwert, C. S., Dickey, T. M., & Flichtbeil, J. D. (2006). Children's drawings: A mirror to their minds. *Educational psychology*, 26(1), 127-142. doi:10.1080/01443410500344167
- 13- Cooper, C. (1974). The house as symbol of the self. *The people, place, and space reader*, 168-172.
- 14- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.
- 15- Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- 16- Tinnin, L. (1990). Biological Processes in Nonverbal-Communication and Their Role in the Making and Interpretation of Art. *American Journal of Art Therapy*, 29(1), 9-13.
- 17- Tognoli, J. (1987). Residential Environments. In D. Stokols, & I. Altman (Eds.), *Handbook of Environmental Psychology*, 1, 655-690.
- 18- Gunindi, Y. (2012). Environment in My Point of View: Analysis of the Perceptions of Environment of the Children Attending to Kindergarten through the Pictures They Draw. *Social and Behavioral Science*, (55), 594-603. doi:10.1016/j.sbspro.2012.09.541
- 19- Low, S.M., Altman, I. (1992). Place Attachment. In: Altman, I., Low, S.M. (eds) Place Attachment. *Human Behavior and Environment*, vol 12. https://doi.org/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- 20- Appleyard, D. (1979). The environment as a social symbol. *Ekistics*, 46(278), 272-281.
- 21- Alloa, E. (2005). Bare exteriority: Philosophy of the image and the image of philosophy in Martin Heidegger and Maurice Blanchot. *Colloquy*, (10), 69-82.
- 22- Ellaway, A., & Macintyre, S. (2004). You are where you live. Evidence shows that where we live has a significant impact on our mental health. *Mental Health Today (Brighton, England)*, 33-35.

A Comparative Study of the Concept of Home Among Children of Two Cities (Shiraz and Noujin)

Fahima Abbasi¹, Tahereh Nasr^{*2}, Keyvan Mohammadpour³

1- Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

fahimehabbasi400@gmail.com

2- Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran. (Corresponding Author)

Soha_nasr@yahoo.com

3- M.A. in Architecture, Faculty of Art and Architecture, University of Science and Culture, Tehran, Iran.

keyvan.mdpour@gmail.com

Abstract

The concept of “home” transcends its physical existence, manifesting as an intellectual image. In essence, a house is a place to live and reach peace and comfort. The term “house” encompasses two distinct aspects of meaning and concept, which are different from each other. The aspect of the house meaning is an objective reality of a place where a person resides, but the concept of the house is a mental perception. Understanding the concept of home necessitates a thorough analysis of each individual's mindset regarding their living space. The purpose of this research is a comparative assessment of the home concept among 9-10-year-old children residing in Shiraz and Nojin cities. The research methodology involves content analysis utilizing argumentative analogies along with information gathering through library and documentary studies, Persian and Latin articles, and field research. By analyzing and examining thirty samples of children's drawings from these cities, it is possible to identify the similarities and differences in their mental images of the home concept. Result of this examination and analysis is anticipated several conceptual codes can be obtained. From the summation of these conceptual codes, the home concept among the children of these cities can be found, encompassing themes such as peace, comfort, comfort, security, and prosperity.

Keywords: Applied studies, Home concept, Children, Noujin, Shiraz.

This Journal is an open access Journal Licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License

(CC BY 4.0)